

М. Ф Костючек, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ТОРГІВЛЯ ДІТЬМИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Костючек М. Ф.

Торговля детьми как социально-педагогическая проблема

У статті ми розглянули сутність соціально-педагогічної проблеми «торгівля дітьми», проблеми, з якими стикаються діти, постраждалі від торгівлі людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, торгівля дітьми, проблеми дітей, постраждалих від торгівлі людьми.

Костючек М. Ф.

Торговля детьми как социально-педагогическая проблема

В статье мы рассмотрели сущность социально-педагогической проблемы «торговля детьми», проблем, с которыми сталкиваются дети, пострадавшие от торговли людьми.

Ключевые слова: торговля людьми, торговля детьми, проблемы детей, пострадавших от торговли людьми.

Торговля людьми сьогодні посідає третє місце за масштабами у списку категорій організованої злочинності, що поступається своїми масштабами лише нелегальній торгівлі зброєю та наркотиками.

Управління ООН по контролю над наркотиками та попередженню злочинів підкреслює, що торгівля людьми є глобальною проблемою і в останні десятиліття стала справжньою пандемією.

Досліджуючи проблему, історію становлення та розвитку міжнародної системи протидії торгівлі людьми, представленої у наукових працях з кримінологічних та кримінально-правових аспектів торгівлі людьми (Ю.Александров, О.Бандурка, Ю.Баулін, Т.Варфоломеева, Т.Возна, В. Голіна, Н.Гуторова, І.Даньшин, С.Денисов, Т.Денисова, Л.Єрохіна, В.Іващенко, В.Козак, В.Корж, М.Коржанський, В.Куц, Я.Лизогуб, В.Лунєєв, А.Музика,

О.Наден, А.Орлеан, І.Поплавський, Є.Стрельцов, П.Сердюк, М.Хавронюк, С.Шапченко та ін.), з проблем боротьби із цим транснаціональним злочином (С.Бородін, Л.Галенська, С.Гогель, В. Дерюжинський, Г. Ігнатенко, І.Карпець, В.Кудрявцев, І.Лукашук, Є.Ляхов, А.Наумов, В.Панов, Ю.Решетов та інші), ми дійшли висновку, що торгівля «живим товаром» як асоціальне, кримінальне явище має особливість пристосовуватися до нових умов життя, міняти свої форми і методи залежно від економічної і соціальної ситуації у кожній конкретній країні й у світі взагалі.

Криміногенна ситуація, що склалася зі злочинами, пов'язаними із торгівлею людьми, змінює напрямки, жертвами стають не тільки дорослі чоловіки і жінки, спостерігається зростання кількості дітей, постраждалих від цього злочину.

За даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ), щороку 1 млн. 200 тис. дітей потерпають від торгівлі людьми, що майже дорівнює кількості дітей до 5 років в Австралії [1, с. 183].

Як свідчать наявні дані, Україна є однією з основних країн вивозу жінок та дітей за кордон з метою примусової сексуальної та інших форм експлуатації, тому метою даної статті є розкрити торгівлю дітьми як соціально-педагогічну проблему.

Спочатку дамо визначення самому явищу «торгівля дітьми», звернувшись до загального поняття «торгівля людьми».

Різні міжнародні джерела по-різному визначають зміст цього явища. Під торгівлею людьми розуміють: 1) работоргівлю; 2) продаж, що призводить до здійснення відносно людини інститутів та звичаїв тотожних з рабством, таких як боргова кабала, сімейне рабство тощо; 3) вивезення та продаж жінки за кордоном або у своїй країні для використання в проституції чи в порнобізнесі; продаж дитини для незаконного усиновлення; 5) використання ембріона чи плода людини з корисною метою (фактично продаж ембріона чи плода); б) продаж людини з метою незаконного вилучання її органів [2, с. 27–28].

Найширше визначення торгівлі людьми дається у Протоколі про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності¹ [2, с. 26].

Згідно зі статтею 3 Протоколу ООН про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, «торгівля людьми» визначається як – «Вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу з метою експлуатації».

Окремо у Протоколі розкривається поняття експлуатації, котра включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб та інші форми сексуальної експлуатації; примусову працю чи послуги, рабство чи звичаї, подібні до рабства, підневільний стан чи вилучення органів. Крім того, у цьому документі акцентується увага на двох обставинах. По-перше, згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги, якщо був використаний будь-який засіб впливу, вказаний у визначенні торгівлі людьми [2, с. 26–27]. По-друге, акцентуючи увагу на проблемі торгівлі дітьми, у зазначеному документі наголошується, що кожна з перерахованих вище п'яти дій вважається торгівлею дітьми навіть тоді, коли вона не пов'язана із застосуванням будь-якого із засобів впливу, таких як погрози, застосування сили чи інших форм примусу, шахрайство, викрадення, обман, підкуп, зловживання владою чи уразливим становищем, що є відмінним від торгівлі людьми в цілому [3, с. 10].

Стаття 2 Факультативного протоколу Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії визначає торгівлю дітьми як «будь-який акт або угоду, внаслідок яких дитина

¹Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий 15 листопада 2000 року, вступив в силу 25 грудня 2003 року

передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування».²

Це визначення більш загальне, ніж передбачене Протоколом До Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, але акцентує увагу на наявності самого акту передачі дитини за винагороду навіть без мети експлуатації [3, с. 11].

Також зміст терміну «торгівля людьми» можна з'ясувати шляхом буквального тлумачення ст. 149 чинного Кримінального кодексу України: торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації³, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи [4].

Національне кримінальне законодавство, зокрема ст. 149 Кримінального кодексу України, у випадках, коли потерпілою від злочину є дитина, використовує два терміни: неповнолітні та малолітні. Так, торгівля людьми буде кваліфікуватися. Як вчинена щодо неповнолітнього, коли потерпілою від цього злочину є дитина віком від 14 до 18 років, і щодо малолітнього – у віці дитини до 14 років.

Ми ж надалі будемо використовувати загальне поняття дитина.

Згідно з офіційною статистикою МВС України за перше півріччя 2010 р. було зареєстровано 189 злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, потерпілими у яких визнана 21 дитина. 17 таких злочинів було зафіксовано на території Луганської області. Загалом з 1 січня 2009 року по 1 червня 2010 року 39 неповнолітніх проходили у якості потерпілих по 26 кримінальним справам.

Наслідки для дітей, які потрапили у ситуацію торгівлі людьми, у більшості випадків украй руйнівні. Вони стикаються з багатьма медичними,

²Факультативний протокол ратифіковано Законом N 716-IV ([716-15](#)) від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 29, ст.226)

³ Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

психологічними, соціальними і економічними проблемами, потребують довгострокової реабілітації та реінтеграції [5, с. 5].

У залежності від віку, індивідуальних та психологічних особливостей дитини, перебування в ситуації торгівлі людьми може стати специфічною психічною травмою та призвести до виникнення гострих реакцій на стрес та посттравматичного стресового розладу [5, с. 11]. Діти, які потрапили у ситуацію торгівлі людьми, не завжди можуть адекватно оцінити ситуацію. Зазвичай вони почувають себе винними у тому, що сталося [5, с. 30].

Більшості з них важко спілкуватися та встановлювати взаємини зі своїми однолітками, вони можуть боятися дорослих та проявляти недовіру, страждати від нестачі елементарних життєвих навичок та низького рівня освіти, від різних видів залежності [5, с. 5].

Становище дітей, звільнених із ситуації торгівлі людьми, нині залишається досить важким і скрутним. Кожна третя дитина забезпечує себе всім необхідним сама. Лише кожную другу дитину, звільнену від ситуації торгівлі людьми, забезпечують батьки або інші члени родини. Решта дітей отримують допомогу від програми/організації або забезпечується друзями та іншими особами. Майже кожна третя дитина не має свого житла, проживає у притулку або просто неба, ще стільки дітей не мали ніколи або часто достатньої їжі, майже кожна друга дитина ніколи або часто не могла собі дозволити нормальний одяг чи взуття [6, с. 16].

Безвихідне становище може спонукати до повторного потрапляння в тенета работоргівця, який надасть одяг, їжу, притулок в обмін на прибутки від експлуатації.

У зв'язку з тим, що соціальна педагогіка – це галузь знання, завдяки якій можна дізнатися, по-перше, про те, що саме (неминуче) станеться або може статися в житті людини того або іншого віку в тих або інших обставинах. По-друге, як можна створити сприятливі умови для розвитку людини, для запобігання збоєм в процесі його соціалізації. А по-третє, як можна зменшити ефект впливу тих несприятливих обставин, у які людина потрапляє, ефект того

небажаного, що трапляється в процесі [7, с. 6]. Звернення до виховання та соціального виховання дозволяє цілісно і повно з'ясувати взаємообумовленість взаємодії держави, суспільства і особи, яка потребує соціально-педагогічної підтримки в процесі соціалізації; єдність соціально-педагогічної теорії і практики в становленні та розвитку цього напрямку; діалектику взаємодії держави, суспільства і особи як основних суб'єктів процесу соціалізації. [8, с. 3–4]

Тому в контексті нашого соціально-педагогічного дослідження нам необхідно поступово розв'язати цілу низку проблем:

- Вплив факторів, чинників та агентів соціалізації на потрапляння дітей у ситуацію торгівлі людьми;
- Порушення механізмів соціалізації у дітей, постраждалих від торгівлі людьми;
- Потреби та особливості реабілітаційної роботи з дітьми, постраждалими від торгівлі людьми, на різних етапах соціалізації;
- Впровадження механізмів перенаправлення дітей, жертв торгівлі людьми; шляхи та методи взаємодії державних і громадських організацій у наданні допомоги дітям, постраждалим від торгівлі людьми;
- Організація ефективної профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми та дітьми тощо.

Розв'язанню цих проблем будуть присвячені наші подальші роботи.

Література

1. **Ковальчук Л. Г.** Зарубіжний досвід організації профілактичних програм, спрямованих на протидію торгівлі дітьми та їх експлуатації: основні умови успіху / Л. Г. Ковальчук // Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. – К. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2006. – С. 183-190.
2. **Костючек М. Ф.** Становлення та розвиток міжнародної системи протидії торгівлі людьми / М. Ф. Костючек // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 9 (196). – С. 21-29.

3. **Аналіз** чинного законодавства щодо захисту дітей, постраждалих від торгівлі людьми / [укл.:Семенко С. В., Мручковська Е. М.]. – Київ-Чернівці : Книги ХХІ, 2010. – 144 с.

4. **Кримінальний** кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Поточна редакція від 26.10.2010 на підставі 2556-17, чинний. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=4&nreg=2341-14>

5. **Довідник** з реабілітації та реінтеграції дітей, постраждалих від торгівлі людьми, та проведення наради з випадку (кейс-конференції) / [укл.:Ігнат'єва А. М., Кальбус О. В., Мручковська Е. М.]. – Київ-Чернівці : Книги ХХІ, 2010. – 116 с.

6. **Боротьба** проти використання праці дітей та протидія торгівлі дітьми (матеріали МОМ-ІПЕК). – К. : Міжнародне бюро праці, 2005. – 30 с.

7. **Мудрик А. В.** Соціальна педагогіка: [Учеб. для студ. пед. вузів] / А. В. Мудрик; под ред. В. А. Слостеніна. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.

8. **Шульга В. В.** Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації українського суспільства / В. В. Шульга // Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. – К. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2006. – С. 3–9.

Kostyuchek M. F.

Children as a social-pedagogical problem

In the article we have considered essence of social-pedagogical problem «children trafficking», problems faced by children affected by trafficking.

Keywords: trading in people, trading in children, problems of children, affected by trafficking.

Відомості про автора

Костючек Марія Федорівна – аспірант кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів окреслено проблемою торгівлі людьми та дітьми, зокрема, а також надання допомоги постраждалим.